

SOMOS RÓBERT

Bevezetés *Marinosz Proklosz, avagy a boldogságról* című életrajzához

Marinoszról, Proklosz tanítványáról és életrajzírójáról kevés információval rendelkezünk. Magából a *Proklosz-életrajz*ból, Damaszkiosz *Iszidórosz-életrajz*ből és Szuda *Lexikonj*ából a következő adatok nyerhetők: Marinosz a palesztinai Neapoliszban, ebben a Jeruzsálemtől 50 kilométerre északra, a híres Garizim-hegy mellett található városban született, a szamaritánusok fővárosában. Szamaritánus zsidó vallását fiatalon feladta, és Athénbe költözött, Proklosz tanítványa lett, majd filozófia-, matematika- és retorikatanár, később Proklosz utóda az athéni újplatonikus Akadémia élén, prózai és verses művek és kisebb filozófiai írások szerzője. Valószínűsíthető, hogy 440 körül született, feltehetően 460 körül került Athénbe, és mintegy húsz évvel később vette át az iskola vezetését. Ez az utódlás Proklosz szándéka szerint történt, bár a mester sokáig bizonytalan volt, ugyanis Marinosz egészségi állapota nem volt túl jó, ezért Aszklépiodórosz és Iszidórosz személye is felmerült lehetséges utódként. Proklosz végül Marinosz mellett döntött.

Miután Marinosz lett az athéni iskola vezetője, ismert tanítványainak Iszidórosz, Damaszkiosz és Agapiosz számítottak. Marinosz és Iszidórosz között számos filozófiai természetű nézeteltérés adódott, mindenekelőtt a platóni *Philéosz* és *Parmenidész* értelmezése kapcsán. Marinosz, miután elkészítette *Philéosz-kommentárját*, kikérte tanítványa, Iszidórosz véleményét a műről, Iszidórosz azonban nem rejtette véka alá kifogását. Azt mondta, hogy Marinosz *Philéosz-kommentárja* nem tett hozzá semmi lényegeset Proklosz azonos témájú exegetikai munkájához. Marinosz ezért megsemmisítette saját szövegét. A *Parmenidész* esetében – eltérően Szürianosznak, Proklosznak és magának Iszidórosznak az interpretációjától, miszerint a főtéma itt az istenek kérdése – Marinosz azt az álláspontot képviselte, hogy az ideák a vizsgálódás tárgyai a dialógusban. Tézisét a kritika ellenére fenntartotta.

Marinosz nem csupán Iszidórosz, hanem Damaszkiosz kritikájának is a cél-táblája volt. Utóbbi úgy gondolta, Marinosznak nem volt elég tehetsége a platóni tanítás helyes értelmezéséhez és közvetítéséhez. Marinosznak egyéb platonistákkal is voltak konfliktusai, élete vége felé pedig feltehetően keresztény

részről történt fenyegetések miatt Athénből Epidaurosza menekült, ahol meghalt. Halálának időpontjáról nincsenek közelebbi információk.

Marinosz művei a *Proklosz-életrajz* kivételével nem maradtak ránk. A tűzbe vetett *Philéosz-kommentár* és az elveszett *Parmenidész-kommentár* mellett írt magyarázatokat Eukleidész *Adatok* című matematikai művéhez, amelynek a bevezetése fennmaradt, továbbá Arisztotelész *De animájának* III. könyvéhez. A már említett, számunkra teljességgel ismeretlen rövid verses és prózai munkái mellett különböző kéziratokhoz fűzött margóbejegyzések formájában a hagyomány ismeri Marinosz véleményét Arisztotelész *Első Analitika* című munkájának második könyve jellegéről, valamint a Tejút és az állócsillagok pozíciójának viszonyáról és a Hold parallaxisairól.

Marinosz Prokloszról szóló munkájának címe *Proklosz, avagy a boldogságról*. Műfaját tekintve a szöveg halotti, megemlékező, epideiktikus beszéd, amely Proklosz halálának első évfordulóján, 486. április 17-én hangzott el. Ahogyan a szerző bevezetőjében megjegyzi, nem a beszédek szokásos formáját kívánja követni, hanem egy alapgondolatra építi fel mondandóját. Ez az alapgondolat pedig a címben szereplő „boldogság” (*eudaimonia*) fogalma köré szerveződik, aminek lényege az, hogy Proklosz volt a kortársak közül a legboldogabb ember, mert az erények, avagy a kiválóságok (*aretai*) mindegyikével rendelkezett egész élete során. Eme főtéma köré szervezi Marinosz az epideiktikus megemlékező szónoklat Menandrosz óta kanonikussá vált témáit (*topoi*). Ezek a következők: 1. család (*genosz*) (haza és szülők), 2. születés (*geneszisz*), 3. természet (*phüszisz*) (fizikai és lelki minőség), 4. kisgyermekkorai nevelkedés (*trophé*), 5. nevelés (*paideia*), 6. hivatás, karakter (*epitédeumata*), 7. cselekedetek és erények (*praxeisz* és *aretai*), 8. szerencsejavak (*tükhé*), 9. halál és halál utáni események (*teleuté* és *meta tén teleuté*). A halotti beszédek mindenekelőtt az elhunyt cselekedeteire és e cselekedetek erényes voltára fókuszálnak, és a platóni négy kardinális erény (belátás, bátorság, mértékletesség, igazságosság) megmutatása szinte kötelező eleme az ebbe a műfajba sorolható szövegeknek. Marinosz újítása lényegében abban áll, hogy a platóni hagyományra, mindenekelőtt Plótinoszhoz *Az erényekről* szóló értekezésére (*Enneászok* I. 2), valamint Porphürioszra és Jamblikhoszra támaszkodva az erények több szintjét, fokozatait különbözteti meg, és felmutatja, hogy ezekkel Proklosz rendelkezett. A család toposzához kapcsolja Proklosz testi kiválóságát, a neveléshez az etikai erényeket, a filozófiában kiteljesedett Proklosz tevékenységeihez, tanításához és gondolkodásához pedig a politikai, katartikus, kontemplatív és teurgikus erényeket. A paradigmikus erényekre csupán utal Marinosz. Nem Proklosz filozófiai munkásságának részletekbe menő elemzésére vállalkozik tehát, teoretikus kérdésekre is legfeljebb csak utal, hanem Prokloszt mint az emberi életben elérhető, magasabb rendű kiválóságok összességével rendelkező filozófust mutatja be.

A MŰ SZERKEZETE:

A szerző előzetes mentegetőzése (1. §)

A terv bejelentése: Proklosz volt a legboldogabb ember (2. §); az értekezés felosztása az erényfokok szerint (3.1–7. §)

Család és természet: I. Természetes erények (3.8–6.23. §)

1. A test minősége (3.13–60. §)
2. Lelki adottságok (4. §)
3. Könnyű felfogás és jó szokások (5. §)
4. Bizánci születés és Xanthoszba költözés (6. §)

Nevelés: II. Etikai erények (7–13. §)

1. Teleszphorosz megjelenése és csodája (7.1–11. §)
2. Tanulmányok Xanthoszban és Alexandriában (7.12–9.36. §)
3. Érkezés Athénbe (10. §)
4. Első találkozás Szürianossal (11.1–23. §)
5. Első tanulmányok Plutarkhosznál (11.24–12.36. §)
6. Tanulmányok Szürianosz vezetése alatt (13. §)

Cselekedetek: III. Politikai erények (14–17. §)

1. Proklosz nagylelkűsége és példa Arkhiadasz számára (14.1–15.13. §)
2. Proklosz bátorsága a száműzetésben (15.14–35. §)
3. Proklosz politikai akciói (15.36–16.23. §)
4. Proklosz adományai (17. §)

IV. Katartikus erények (18–21. §)

1. A katartikus erények meghaladják a politikai erényeket (18.1–20. §)
2. Proklosz önmegtartóztatása, tisztító rítusok és himnuszok (18.21–19.30. §)
3. Proklosz viszonya a fájdalomhoz, haraghoz és érzékiséghez (19.31–20.31. §)
4. Összefoglalás (21. §)

V. Kontemplatív erények (22–25. §)

1. Proklosz kontemplatív bölcsessége (22–23. §)
2. Proklosz kontemplatív igazságossága (24. §)
- 3–4. Proklosz kontemplatív mértékletessége és bátorsága (25. §)

VI. Teurgikus erények (26–33. §)

1. Tanulmányok: *Orphica* és *Káld jóslatok* (26.1–55. §)
2. Proklosz szkholionjai Szürianosz *Orphica-kommentárjához* (26.56–27.19. §)
3. Proklosz teurgikus tevékenysége (28. §)
4. Aszklépigenia csodálatos meggyógyítása (29. §)
5. Proklosz kötődése Athénéhez és Aszklépioszhoz (30–32. §)
6. Proklosz kötődése Pán istenhez és az istenek Anyjához (33. §)

Konklúzió (34. §)

Szerencse: Proklosz jószerencséje – a horoszkóp (35. §)

Halál és halál után: Proklosz halála és temetése (36. §), csodajelek a halála kapcsán (37. §)

Zárszó: Epilógus. Proklosz legfontosabb írásai (38. §)

A fordítás a következő kritikai kiadás görög szövege alapján készült: Marinus: *Proclus ou sur le bonheur*. Texte établi, traduit et annoté par Henri Dominique Saffrey et Alain-Philippe Segonds avec la collaboration de Concetta Luna. Paris, Les Belles Lettres. 2001. A bevezető és a fordításhoz fűzött jegyzetek alapjául a kötet több száz oldalas bevezetésének és jegyzetapparátusának anyaga szolgált.

IRODALOM

- Chlup, Radek 2017. *Proclus. An Introduction*. Cambridge, Cambridge University Press.
- d’Hoine, Pieter – Martijn Marije (szerk.) 2017. *All from One. A Guide to Proclus*. Oxford. Oxford University Press.
- Edwards, Mark 2000. *Neoplatonic Saints. The Lives of Plotinus and Proclus by their Students*. Liverpool, Liverpool University Press.
- Longo, Angela (szerk.) 2009. *Syrianus et la métaphysique de l’antiquité tardive*. Bibliopolis. C. N. R., Istituto per il Lessico Intellettuale Europeo e Storia delle Idee.
- Trouillard, Jean 1982. *La mystagogie de Proclus*. Paris, Les Belles Lettres.
- van den Berg, Robbert M. 2014. Proclus and Iamblichus on Moral Education. *Phronesis*. 59. 272–296.
- Wallis, Richard T. 2002. *Az újplatonizmus*. Fordította és a függelékét összeállította Buzási Gábor. Budapest, Osiris.